

Harriet Löwenhjelm – en ”minor classic”

URBAN ÖSTBERG

HARRIET LÖWENHJELM blev endast 31 år. Hon tillhör de unga döda i vår litteratur: en av de egensinnigaste och charmfullaste poeter vi haft, och samtidigt en uttrycksfull bildkonstnär. Kanske skulle man kunna betrakta henne som en minor classic som i motsats till flertalet generationskamrater aldrig helt fallit i glömska utan ständigt haft en liten men hängiven läsekrets.

Hon var en överklassflicka och höll adelskapet för viktigt, låt vara ofta med en ironiskt distanserad blick. Fadern var överste och tillhörde ”den beridna lågadeln” som dottern uttryckte det. Modern kom från den burgna Göteborgssläkten **Dickson**. I en karakteristisk skämtvers om henne skriver Harriet: ”Visst är Maggie utan tadel/likväl är hon ej af adel/men hon har sig adligt gift/hennes barn är adligt burna/och en gång skall hennes urna/hvila i en adlig grift”.

Familjebanden var starka. Harriet var det näst yngsta av fem syskon och därtill fanns en stor krets av kusiner. Umgänget med släktingar och vänner var livligt. När jag läser hennes dagböcker och brev får jag bilden av ett ljust och sällskapligt barn-doms-hem. I familjen ansågs Harriet lat, vilket var en roll hon tilldelats och gärna

spelade med i, även om den nog knappast stämde med verkligheten. I ett brev till en kurskamrat på Konstakademien kunde den 27-åriga Harriet exempelvis utbrista: "... jag gör ingenting, inte det minsta och det värsta är att jag trifs med det".

Harriet Löwenhjem var konstnärligt rikt begåvad, vilket till en början främst tog sig uttryck i teckningar och akvareller. Hon reste (bl.a. besökte hon sin syster som tillsammans med sin man drev en teplantage på Ceylon), läste mycket och deltog i de aktiviteter som hörde till societetslivet. Tillsammans med sin yngste bror **Crispin** skapade hon en fantasivärld – guldrushens Klondyke – med en rad figurer som förkroppsligades i egenhändigt tillverkade dockor, exempelvis den framträdande Bonna Horn f. Bolle: "En dam med tvivelaktigt rykte, men otvivelaktig charm". (Klondykedockorna finns idag i en monter på Nordiska museet i Stockholm.)

Syskonen Löwenhjem spelade olika roller – som jägare, munk, pierrot eller page – och dockvärlden var en levande realitet långt upp i ungdomsåren. Lekarna resulterade i en stor mängd teckningar och en sporadiskt utkommande tidskrift – *Midnattssolens Land* – vars sista nummer utgavs när Harriet var en bit över 20. Här har bortåt en tredjedel av hennes dikter (eller "versar" som hon skämtsamt kunde säga) sitt ursprung, flera av dem lagda i olika fantasipersoners mun. Många är kvicka, gärna åt det bisarra hållet, och en del skulle kunna betecknas om dårdikter, något hon alltid vurmat för. Men här återfinns även innerliga, finstämda dikter. Denna blandning av allvar och humor, djupsinne och spex är så karakteristisk för henne och fortsätter att vara det även under de sista åren.

Under återresan från systemen på Ceylon ådrog sig Harriet en lunginflammation som anses ha bidragit till den lungtuberkulos som kom att präglade återstoden av hennes liv. Sjukdomen konstaterades 1913 och därefter tillbringade hon lång tid på olika sanatorier, bl.a. i Danmark och Norge. Längst tid vistades hon dock på Romanäs (utför Tranås). Här avled hon också i maj 1918. Den sista tiden var hon upptagen med att ordna upp sin "litterära kvarlätenskap", som hon själv uttryckte det, och att samla dikter med tillhörande illustrationer i en anteckningsbok kallad *Manuskriptboken*. Hon som alltid i första hand räknat sig som bildkonstnär övergick mot slutet av sitt liv alltmer till diktandet (eller "poetiserandet" som hon med en ironisk släng uttryckte det).

Under sin livstid utgav Harriet Löwenhjem endast ett verk, snarast en presentvolym till familj och vänner: *Konsten att älska och dess följder, hovsamt utlagt i bild och text* (1913). Här återfinns den berömda drömdikten *Beatrice-Aurore* med den suggestiva inledningen:

I gamla sta'n, vid Kornhamnstorg,
I Hallbecks antikvariat
En gammal drömbok köpte jag
I folioformat

Dikten lever främst vidare genom **Hjalmar Cassermans** följsamma tonsättning från 1939 (men åtminstone ytterligare två tonsättningar känner jag till: **Greta Adrians** från 1973 och **Gunnar Edanders** från 1990-talet). I samlingen finns också mäs-

I döda poeters sällskap

verket ”Tallyho, Tallyho, jag har skjutit en dront” (egentligen *Jakt på fågel*, som ingick i bokens andra avdelning *Konsten att jaga*). Ett otvivelaktigt mästerverk är även den medvetet naiva *Vaggvisa* (med sin allusion på **Viktor Rydbergs** *Tomten*):

Solen går sin höga ban
Uppå himlarunden
Månen seglar som en svan
uti midnattsstunden.
Allting gammalt är så nytt
för en liten fattig glytt,
som kom i jäns till världen.

Ungefär ett år efter Harriet Löwenhjems död utkom *Dikter* (1919) i en liten upplaga på endast 200 exemplar. För första gången nådde hon nu – låt vara i mycket begränsad utsträckning – utanför den intima kretsen av vänner och familj. Även vissa kritiker uppmärksammade boken; den första recensionen skrevs av poeten **Gabriel Jönsson** i *Svenska Dagbladet*. Detta gjorde att *Dikter* utkom i en väsentligt utökad upplaga 1927, vilket ledde till hennes litterära genombrott hos såväl publik som kritik. En person som starkt bidrog till hennes genomslag var sedermera Lundaprofessorn **Olle Holmberg** som i en inkännande essä (i samlingen *Madonnan och järnjungfrun*, 1927) – alltjämt ytterst läsvärd – lyfte fram tonen och det personliga i Harriet Löwenhjems diktning: ”Hon hade som poet det sällsyntaste av allt: egenart”. 1941 års utökade upplaga av *Dikter* har sedan i stort sett kommit att stå sig oförändrad.

Den närmaste familjen tog inte de konstnärliga ambitionerna på riktigt allvar. De personer som anförtroddes den litterära kvarlåtenskapen var därför dels en kusin, dels ungdomsväninnan **Elsa Björkman**, som sedan oförtrutet kom att ägna en stor del av sitt långa liv åt att vårda och förvalta Harriet Löwenhjems konstnärliga arv. Hon gav först och främst ut en av de vackraste och mest kongeniala författarbiografier vi har på svenska: *Harriet Löwenhjelm* (1947). Hon har vidare publicerat en slags fortsättningsvolym till denna bok, *Brev och dikter* (1952), liksom skrivit om väninnan i sin memoarsvit från 1960-talet. Alla vi som sysslat med Harriet Löwenhjelm står i tacksamhetsskuld till Elsa Björkman-Goldschmidt (som hon hette som gift), som långt upp i åren bidrog till att göra Harriet känd, både som poet och som konstnär. Jag besökte själv 1973 den uppmärksammade utställningen ”Elsa Björkman-Goldschmidt och Harriet Löwenhjelm – två grafiker från 1912” på Konstnärshuset i Stockholm. Elsa Björkman, vid den tiden 85 år, närvarade och berättade gärna om ungdomsväninnan, som hon träffat under skolåren och fortsatt att umgås med på Konstakademin. Vänskapen varade fram till Harriets död.

Året efter hörde jag Elsa Björkman på Klarateatern – alltjämt lika vital och spirituellt – tala om Harriet Löwenhjelm under rubriken ”En timme med Harriet Löwenhjelm i ord och ton”.

Att hon fortfarande är ihågkommen finns det åtskilliga tecken på. Pjäsen Harriet L av **Agneta Elers-Jarleman** (med tonsättningar av Gunnar Edander) har sedan premiären 1996 spelats med stor framgång. Själv såg jag häromåret den både gripande

och roande föreställningen på en liten tillfällig teater vid Mariatorget i Stockholm. 2010 bildades – äntligen vill jag tillägga! – ett Harriet Löwenhjelm-sällskap i Uppsala. Och i år – 64 år efter Elsa Björkman-Goldschmidts bok – utkommer så en helt ny författarbiografi av **Boel Hackman**: *Att skjuta en dront*.

Hackmans biografi är ett klassiskt life and letters-verk, som huvudsakligen bygger på bevarade brev och dagböcker. Den viktigaste källan utöver det är Elsa Björkman-Goldschmidts böcker. I tio kapitel skildras Harriet Löwenhjelmns liv och verk – både poesin och bildkonsten. Boken är utsökt formgiven – väl värdig sitt ämne – och rikt illustrerad. Åtskilliga bilder har jag sett tidigare i andra sammanhang, men här finns exempelvis även fina färgfoton på fyra av Klondykedockorna, liksom ett charmigt porträtt på Harriet med salongsgevär.

Biografins titel, *Att skjuta en dront*, anspelar självfallet på den tidigare omnämnda dikten *Tallyho, Tallyho, jag har skjutit en dront* – det är väl därför fotot med Harriet och geväret återges såväl på innerfliken som i boken. Dikten – en av hennes mest kända – öppnar sig för flera tolkningsmöjligheter: den kan läsas biografiskt om att känna sig missförstådd av en klentrogen omvärld, men också som uttryck för skapandet villkor, menar Hackman.

Harriet Löwenhjelmns motsägelsefulla natur beskrivs träffande: ”Å ena sidan traditionsbunden och aristokratisk, reserverad, kallt avvisande och raljerande, å andra sidan frigjord och självständig, spontan och obunden, rörande tillgiven och ömhetslängtande”. Hennes fäbles för rollspel – både i livet och i diktningen – behandlas ingående, alltifrån hennes och brodern Crispins Klondykedockor och den egna tidskriften *Midnattssolens Land* och allt framgent till samvaron och sällskapslivet på sanatoriet i Romanäs.

Boel Hackman gör några gånger lätt dramatiserade nedslag i Harriet Löwenhjelmns liv där hon försöker föreställa sig hur en viss händelse kan ha utspelats. Det kan vara en vansklig metod (jag har själv sett flera misslyckade exempel på det i andra biografier), men här fungerar det, tack vare Hackmans känslighet och lätta handlag.

Det är snart 25 år sedan den senaste upplagan av Harriet Löwenhjelmns samlade dikter utkom och Hackman menar inledningsvis att det inte längre är så många som känner till henne. Jag tror att det delvis är felaktigt: det nybildade Harriet Löwenhjelm-sällskapet, liksom en mindre utställning på Stockholms stadsbibliotek denna vår motsäger i alla fall påståendet.

Det hindrar inte att den nya biografen är efterlängtd och säkerligen kommer att leda till ett ökat intresse för i första hand Harriet Löwenhjelmns poesi, men även hennes bildkonst. Den ger inte en radikalt annorlunda bild av henne och kan inte heller ersätta Elsa Björkman-Goldschmidts vänbiografi, men genom Hackmans utifrånperspektiv och distans kompletterar och fördjupar den porträttet av den djupt originella och sammansatta människan och konstnären Harriet Löwenhjelm.*

Boel Hackman: *Att skjuta en dront. Harriet Löwenhjelm – dikt, bild, konstnärskap* (Bonniers, 2011).